Magyar Egyházzene XX (2012/2013) 205–208

REFORMÁTUS KÁNTOR

— Szerkeszti: Bódiss Tamás és Dávid István —

Magyarság és európaiság

Protestantizmus és istentiszteleti nyelvhasználat

Kóruskarnagyok körében mind gyakoribb a kérdés: eredeti szöveggel vagy magyar fordításban énekeljünk? Rögtön érdemes meggondolni, hogy a kórusművek koncerten, zenés áhítaton vagy istentisztelet keretében hangoznak-e el.

A reformációnak kétségkívül az egyik legfontosabb jellemzője volt a nemzeti nyelv istentiszteleti használata. Az elv mögött lényegében az a cél húzódott meg, hogy minden elhangzó szó követhető és érthető legyen. Fontos protestáns alapelv, hogy értelemmel énekeljünk, de ez —különösen ma— nem feltétlenül jelenti az anyanyelvűséget. Angliában a reformáció után az egész liturgia nemzeti nyelvű lett, német földön ugyanakkor a lutheri területeken —különösen nagyobb városokban és iskolai környezetben— bizonyos állandó elemek még sokáig megmaradtak latinul. Megállapítható, hogy a nyelvhasználat jelentősen függ a résztvevő-befogadó közegtől is. A magyarországi műveltebb városi evangélikusság szintén megtartotta a latin nyelvet, amint ezt többek között a bártfai Andreas Zarewutius latin nyelvű Magnificatjai tanúsítják. A magyar református istentisztelet valóban teljesen anyanyelvűvé vált, a latin (népnyelven: a deáki) nyelv azonban meghatározó maradt az oktatásban, az irodalomban és a művészetekben egészen a reformkorig.

Beszél-e a Szentírás anyanyelvűségről? Természetesen kifejezetten így nem. Pál apostol azt írja a korinthusiaknak, hogy a nyelveken szólás csak megmagyarázva lehet hasznos az istentiszteleten. Érdemes ezt a tanácsot az idegen nyelvű éneklésre és a zenére —mint sajátos nyelvre— alkalmazni. Igyekeznünk kell, hogy a liturgiában felhangzó zene és ének érthető legyen — konkrét és átvitt értelemben egyaránt. Érthesse meg a gyülekezet a felhangzó mű tartalmát, kapjon segítséget a zenei kifejezőeszközök megértéséhez. Lehet külföldi igehirdetőnek saját nyelvén prédikálni? Természetesen, ez mind gyakrabban megtörténik. De mindig van valaki, aki lefordítja. Az elhangzó zenemű magyarázatához általában nem szükséges hosszú műelemzés, ismertetés. A szöveget, illetve az elhangzó műhöz tartozó gondolatokat kézbe is lehet adni. Vagy úgy kell beilleszteni az istentisztelet menetébe, hogy a környező elemek egymást magyarázzák, erősítsék — mint pl. az igeolvasás–imádság–ének hármas kapcsolatában. Megfelelő környezetben az idegen nyelvű kórusmű ma-

gyarázat, fordítás nélkül is érthetővé válhat. Természetesen figyelembe kell venni a befogadó közeget is. A befogadás terén nagy különbség lehet a több száz éves múlttal és tradícióval bíró falusi és a többségében alig száz éves, jellemzően városi gyülekezetek között. Mindezek mellett figyelembe kell vennünk ma már azt is, hogy Európában élünk, ahol az angol, német és latin nyelv előbb-utóbb műveltségi követelménynek számít.

A magyar fordítások —különösen bonyolultabb szövetű zene esetén— számos problémát vetnek fel. Döntő viszonyítási pont, hogy a koncerten a zene áll az első helyen. Ilyenkor az eredeti szöveg azért élvez elsőbbséget, mert még a gondos fordítás is könnyen megsértheti a bonyolultabb zenei szövetet. Koncerten megoldható az érthető, tömör magyarázat, az istentisztelet menetét azonban megzavarja, megakasztja a konferálás, legfeljebb nagyon visszafogott, rövid bevezető vagy szövegfelolvasás képzelhető el.

Bódiss Tamás

Hírek

Protestáns graduáloktól a genfi zsoltárokig címmel szervezett ünnepi konferenciát a Somogyi Református Egyházmegye a területén található Kálmáncsa községben 2012. szeptember 22-én. *Steinbach József* püspök megnyitó áhítata után három nagyobb csoportba —múlt, emlékezés, iskolák— gyűjtött előadások következtek.

Fekete Csaba lelkész-könyvtáros „Énekes szertartási örökségünk és a Délvidék" címmel e terület kéziratos szertartási gyűjteményeiről szólt, majd *Papp Anette* vezetésével a *Budafoki Vesperás Kórus* mutatta be a Kálmáncsai, a Csurgói és a Nagydobszai graduál egyes tételeit.

Az 1505–1572 közt élt kálmáncsai püspökről, Szegedi Kis Istvánról *Horváth Erzsébet,* a budapesti, majd az 1500-ban itt született Kálmáncsai Sánta Mártonról, „a helvét reformáció tüzes hívé"-ről *Márkus Mihály,* a pápai Teológia tanára beszélt, *Köntös László* főjegyző, gyűjteményi igazgató pedig a négyszáz éve, 1612-ben megtartott körmendi zsinatról tartott előadást.

Az emlékezés jegyében először *Veressné Petrőcz Mária* karnagy a 450 éves genfi zsoltárkönyvet mutatta be. A 100 éve született Bucsay Mihály egyháztörténészre emlékezett *Horváth Erzsébet,* a 120 éve született Lajtha László, valamint a 70 éve meghalt Árokháty Béla jelentőségéről pedig *Solymosi Tari Emőke* zenetörténész, illetve *Papp Anette* egyházzenész szólt.

A harmadik részben református oktatási intézményeket: a pápai teológiát, a csurgói és a kaposvári gimnáziumot, az enyingi zeneiskolát, valamint a nemesgörzsönyi általános iskolát és óvodát mutatták be az adott intézmény vezetői. A bemutatkozás során szóhoz jutottak az említett intézmények zenei csoportjai —énekkarok, tánccsoport— is.

A programban a *Musica historica* együttes (vezetője: *Csörsz Rumen István*) és *Kobzos Kiss Tamás* hangversenye mellett a kiállításon a Csurgói (1626), a Kálmáncsai (1622), a Nagydobszai (1613) graduált, a Kálmáncsehi Passionalét (1641), valamint a XVIII. századi Rinyaújnépi Énekeskönyvet is meg lehetett tekinteni.

Heidfogel Pál lelkipásztor híradása alapján

A Nyírségi Református Egyházmegyében 2010-től folyik *regionális kántorképzés Kiss Zoltán* és felesége, *Mogyorósi Pálma* szervezésében. A havi rendszerességű alkalmakat gyülekezeti szolgálatban álló kántoroknak és kórusvezetőknek tartják. A gyakorlati képzés résztvevői a régebbi és újabb egyházzenei kiadványokkal és kottákkal is megismerkedhetnek, ezáltal szélesebbé válik nekik a választható és elsajátítható darabok köre. A kántorképzőnek kezdetben a nyíregyháza-belvárosi református egyházközség adott otthont, 2011-től a nyírbátori egyházközségben folytatódik a munka. A tanfolyam munkáját szervező titkárként segíti *Tárnok Ferencné* énekügyi előadó.

a reformatus.hu *híradása alapján Bódiss Tamás*

Megújult az óbudai református templom orgonája

2012. december 2-án, vasárnap délután 3 órakor Christoph Bossert orgonaművész (Németország) szólaltatta meg először a nyilvánosság előtt az óbudai református templom megújított hangszerét.

A templom jelenlegi orgonája eredetileg 8 regiszterrel, egy manuállal és pedállal 1899-ben készült Rákospalotán, az „*Országh Sándor és Fia* cs. és kir. udvari szállítók műorgona gyárában", kúpládákkal, mechanikus játszó- és pneumatikus regisztertraktúrával. 1926-ban *Marczell Endre* a hangszert egy részben transzmisszziókkal működő második manuállal bővítette ki, és pneumatikus játszótraktúrával, valamint új játszóasztallal látta el. A közelmúltban rossz állapotba került és 2005-ben lebontott orgona helyére a gyülekezet egy németországi használt neobarokk hangszer megvásárlását és beépítését tervezte. Végül, 2011–12-ben, *Fassang László*n keresztül felvették a kapcsolatot *Szabó Balázzsal,* akinek javaslatára az Országh-orgonából megmaradt szekrény, szélládarekeszek, valamint az 1899-es és 1926-os sípanyag egy részének restaurálásával az 1899-es hangszer rekonstrukciójára és romantikus stílusban való kiegészítésére került sor. A munkálatokat az *AerisOrgona Kft.* végezte, Faragó Attila irányításával és két munkatársa, Dóczi Gergely és Geri Zsolt közreműködésével. A koncepció kidolgozásában és a munka ellenőrzésében szakértőként Szabó Balázs vett részt.

A megújult orgona mechanikus kúpládái közül az I. manuál és a pedál szélládája 1899-ben, a II. manuálé 2012-ben készült. Játszótraktúrája az eredeti állapotnak megfelelően mechanikus, regisztertraktúrája pneumatikus. A mechanikus traktúra minden részletében megmaradt Országh-hangszerek alapján készült. A pneumatikus vezérlés mintájául az eredeti óbudai orgonával szinte teljesen azonos, 1900-ban épült hegyközszentimrei Országh-orgona szolgált. A kétmanuálos játszóasztal és az új manuálkopula példája a nagybánhegyesi evangélikus templom Országh-orgonájának (1898, II/12, mechanikus kúpláda) e részei voltak. A Nagybánhegyesen kiiktatott, de az orgonaházban fellelhető eredeti crescendó-pedál szolgált a két új redőnytalp (II. manuál és harmónium) előképéül. Technikai és zenei kuriózum az újonnan beépített harmóniumregiszter, mely több XIX. századi orgonánkban megtalálható. A kivitelező ezt saját fejlesztésű szélládáján helyezte el, melynek hangerejét —a harmónium hangszerhez hasonlóan— egy külön szélnyomás-szabályozó pedállal változtatni is lehet. A szélellátást a rekonstruált francia fúvó biztosítja, melyet motorral és lábfújtatással is lehet üzemeltetni.

A magyar orgonaépítészetben —a mechanikus traktúra készítésének mintegy 110 éve történt elhagyását, majd a neobarokk orgonamozgalmat követően— első alkalommal épült ismét újjá mechanikus kúpládás orgona. E szélládatípust —mint a romantikus zenei stílus igényeinek megfelelő komplex technikai-zenei rendszert— a ludwigsburgi Eberhard Friedrich Walcker tökéletesítette 1840-ben. Ez tette lehetővé az egyes regiszterek intonációjának további javítását, melyet Walcker a húros és fúvós hangszerek akusztikai tulajdonságaihoz igazodva,

fekvésenként eltérő intenzitással és megszólalási sebességgel alakított ki, s ez a szélláda biztosította a sípok hangzásának változatlanságát több regiszter egyidejű működtetésekor. Az orgonista a billentéssel finoman szabályozhatta a széladagolást, a sípok megszólaltatásának újabb árnyalatait hallhatóvá téve.

Az újjáépített orgona romantikus technikai és művészi koncepciójával, számos újonnan készített részével fontos állomása a jelenkori hazai orgonakészítésnek. Jelzi, hogy a neobarokk és a különféle kompromisszumos orgonaépítészeti irányzatok, barokk, késő barokk orgonák korhű restaurálása mellett egyre növekszik az érdeklődés a korábban „gyári" és „sablonos" jelzőkkel elítélt romantikus orgonáink iránt is, azoknak mint eredeti technikai-zenei egységeknek megértésével és elfogadásával.

Az orgona diszpozíciója (részben az 1899-es szerződés írásmódját követve):

	I. Manuál **C–f‴ *54 hang***		**czinn-síp**	**czink-síp**	**fa-síp**	**átcsapó nyelv-síp**	
1.	Principál	8′	42		12		34 síp 1899 — 18 síp 2012
2.	Gamba	8′	41	12			1899 — 1 síp 2012
3.	Bordon	8′	18		36		1899
4.	Dulcia	4′	54				1899
5.	Oktáva	4′	54				40 síp 1899 — 14 síp 2012
6.	Mixtúra 3x 2 ²/₃′		162				1899 — a Mixtura terc sort tartalmaz.
	II. Manuál **C–f‴ *54 hang***						A második manuál regiszterei az új redőny-szekrényben vannak elhelyezve.
7.	Aeolin	8′		54			1926–2012
8.	Vox Celestis	8′		42			1926–2012
9.	Flauta dolce	4′	18		36		2012
10.	Harmónium	8′				54	2012 — a harmónium a játszóasztalban, a második manuál billentyűzete felett van elhelyezve. A hangerőt a szélnyomás-szabályozó pedállal lehet változtatni.
	Pedál **C–f⁰ *18 hang***						
11.	Subbass	16′			18		1899
12.	Cello	8′		18			1899
	Mellékváltozatok						
	Kiváltó						1899–2012
	Piano						1899–2012
	Mezzoforte						1899–2012
	Fortissimo						1899–2012
	Pedálmanuál copula						1899–2012
	Manuálcopula						2012

Az orgonáról készült reklámkiadvány felhasználásával írta: Enyedi Pál

Fotók a 204. oldal után verso: fent az óbudai református templom felújított orgonája, alul balra az óbudai református templom orgonájának új játszóasztala, alul jobbra az óbudai református templom felújított orgonájának csoportkapcsolói. (Fotók: Faragó Attila)